

До разової спеціалізованої вченої ради ДФ 2023-37 Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого 61024, м. Харків, вул. Пушкінська, 77

РЕЦЕНЗІЯ

кандидата юридичних наук, доцента

Ковтуна Віталія Івановича (рецензента)

**на дисертацію Давиденка Пилипа Олександровича на тему «Механізм забезпечення конституційних прав людини в умовах воєнного стану»,
подану на здобуття ступеня доктора філософії
за спеціальністю 081 «Право»**

Актуальність теми дисертаційного дослідження. Тема дослідження «Механізм забезпечення конституційних прав людини в умовах воєнного стану» надзвичайно актуалізована у сучасних умовах, особливо з урахуванням динаміки світових конфліктів та геополітичних турбуленцій. Актуальність впливає з критичного значення захисту конституційних прав і свобод людини під час воєнного стану, коли існує реальна загроза їхнього порушення.

Дослідження механізму забезпечення конституційних прав в контексті воєнного стану є необхідним, оскільки воно дає можливість розуміти, як сучасні держави реагують на виклики збройних конфліктів і як ефективно захищають права своїх громадян у надзвичайних ситуаціях. Розробка такої теми сприяє вдосконаленню правового механізму та впровадженню ефективних стратегій захисту прав людини, передусім в умовах введення правового режиму воєнного стану в Україні.

Зокрема, враховуючи сучасний геополітичний контекст, де конфлікти та військові дії не є винятком, дослідження механізму забезпечення конституційних прав в умовах воєнного стану визначає важливі аспекти, спрямовані на підтримку та зміцнення конституційних гарантій людини та громадянина, а також вдосконалення нормативної та інституційної складової засобів забезпечення конституційних прав.

Отже, обрана тема дослідження важлива з точки зору розвитку наукових знань, а також практичної реалізації заходів щодо захисту прав людини в умовах воєнного конфлікту.

Враховуючи наведене, вважаємо, що тема дисертаційного дослідження Давиденка Пилипа Олександровича «Механізм забезпечення конституційних прав людини в умовах воєнного стану» є актуальною та відповідає вимогам часу.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій. Давиденко П. О. аналізує правові засади обмеження конституційних прав людини під час воєнного стану, досліджує конституційні норми, закони, міжнародні угоди та акти, які стосуються захисту прав людини. У своєму дослідженні дисертант ретельно розглядає механізм обмеження конституційних прав людини в умовах воєнного стану, приділяючи увагу критеріям обмежень та їх застосуванню. Визначає особливості обмеження прав людини в умовах військового конфлікту, а також розробляє конкретні пропозиції щодо приведення обмежень у відповідність до конституційних засад та міжнародних стандартів прав людини.

Дисертація вирізняється актуалізованою науковою та практичною цінністю, оскільки базується на глибокому аналізі теоретичних і практичних аспектів обмеження конституційних прав людини, як під час дії воєнного стану, так і під час збройних конфліктів. Робота вирізняється високою обґрунтованістю положень і рекомендацій, що відповідають сучасним вимогам і реаліям. Структура дисертаційної роботи дає чітке уявлення про загальну спрямованість дослідження та основні проблеми. Його дослідження фокусується на нормативних та інституційно-правових аспектах забезпечення прав людини в умовах воєнного стану.

Джерельна база дисертації П. О. Давиденко є репрезентативною (*список використаних джерел складається з 240 найменувань*). Автор відібрав та систематизував широке коло різноманітних за своїм походження документів та матеріалів (наукові праці, конституційні акти, законодавство держав-членів та Європейського Союзу, судову практику, статистичні та довідкові матеріали

тощо), з питань забезпечення конституційних прав людини через застосування заходів воєнного стану.

Достовірність і новизна наукових положень, висновків і рекомендацій. Давиденко П.О. провів систематизацію та класифікацію заходів правового режиму воєнного стану, враховуючи їхній характер та зміст. Це сприяє точнішому визначенню обсягу та характеру обмежень конституційних прав людини в умовах воєнного стану та розробці більш ефективних механізмів їх захисту.

Чітко розкриваючи конституційно-правовий статус, підстави та критерії обмеження прав і свобод людини та громадянина під час воєнного стану, автор поклав основу для забезпечення балансу між інтересами держави та особи в умовах надзвичайних ситуацій.

Виявивши невідповідність окремих обмежень правового режиму конституційним положенням Конституції України, автор пропонує конкретні заходи для вирішення цієї проблеми, сприяючи усуненню порушень прав людини під час воєнного стану.

Дисертант пропонує доповнення до існуючого механізму введення правового режиму воєнного стану, зокрема, надаючи Президенту України «передчасні повноваження», що дозволяють ввести в дію відповідний правовий режим до ухвалення рішення Верховною Радою України. Ця пропозиція дисертанта сприятиме більш оперативному реагуванню на загрози національній безпеці.

Щодо доповнень до законодавства з метою захисту відомостей про діяльність підприємств військово-промислового комплексу, то автор доречно зазначає про необхідність обмеження доступу до такої інформації, яка може бути використана ворогом для проведення диверсій та ракетних обстрілів. Це може попередити втрати матеріальних цінностей, людських життів, а також стратегічної інформації, яка може призвести до втрати військової переваги.

Зазначений науковий внесок має велике значення для подальших досліджень у галузі конституційного права та правового регулювання в умовах

воєнного стану і може слугувати основою для вдосконалення законодавства України та розробки міжнародних стандартів у цій галузі.

Застосування цілої низки як загальних, так і спеціальних методів наукового пізнання дали змогу досягти обґрунтованості, переконливості, достовірності авторських положень і висновків. Історико-правовий метод дозволив вивчити ретроспективно генезис причин та історико-правові основи обмеження конституційних прав і свобод людини та громадянина у зв'язку з збройними конфліктами в різні періоди (підрозділ 1.1). Логіко-семантичний метод дозволив сформулювати та поглибити понятійно-категорійний апарат (підрозділи 1.1, 1.2). Використовуючи формально-логічний метод, здійснено юридичний аналіз чинних нормативних конструкцій, встановлено ступінь обмежень конституційних прав особи в умовах воєнного стану, виявлено їхні проблеми та сформульовано пропозиції (підрозділи 1.2, 1.3, 2.1, 2.2, 2.3, 3.1, 3.2, 3.3). Системно-структурний метод використано для аналізу обмежень конституційних прав і свобод у контексті воєнного стану, їх необхідності, а також при вивченні внутрішньої структури та взаємозв'язків елементів правового режиму воєнного стану, а також щодо підстав та порядку його введення (підрозділи 1.2, 2.2, 2.3, 3.1, 3.2). Системний підхід використано для розгляду окремих елементів воєнного стану та обмежень конституційних прав і свобод в умовах воєнного стану як єдиної системи, що має свої специфічні ознаки, які не є простою сумою ознак окремих елементів (підрозділи 1.3, 2.1). Метод порівняльно-правового дослідження використано для порівняння різних правових режимів, які передбачають обмеження конституційних прав і свобод, а також для аналізу законодавчих норм з метою з'ясування їх відповідності конституційним засадам та міжнародним стандартам у сфері прав людини (підрозділи 1.1, 2.2).

Результати вивчення великої кількості джерел з відповідної теми послугували емпіричною базою дослідження, зокрема, національних і міжнародних нормативно-правових актів, рішень Європейського суду з справ людини, а також актів Конституційного Суду України та Верховного Суду.

Достовірність і новизна наукових положень, висновків і рекомендацій.

На основі аналізу конституційного законодавства України, міжнародних правових стандартів та судової практики, автор дослідження визначив такі основні положення:

Доповнив існуючий механізм введення правового режиму воєнного стану, шляхом внесення пропозиції про надання Президенту України випереджаючих повноважень. На нашу думку, це дозволить швидше впроваджувати надзвичайний правовий режим у разі виникнення загрози національній безпеці.

Розробив оптимальну концепцію призову на військову службу та механізму мобілізації громадян України, яка б враховувала баланс між інтересами держави та особи. Ця концепція передбачає такі заходи, як запровадження справедливого та прозорого механізму відбору осіб для призову на військову службу, забезпечення належних умов для проходження військової служби та захист прав військовослужбовців, які перебувають на службі під час воєнного стану.

Запропонував конкретні пропозиції спрямовані на адаптацію до реальних умов збройного конфлікту та відповідність міжнародним стандартам прав людини, що дозволить гармонізувати законодавство.

Обґрунтував необхідність системного підходу до забезпечення конституційних прав людини в умовах воєнного стану, що передбачає розробку єдиної концепції забезпечення прав людини в умовах надзвичайних ситуацій, яка б враховувала всі аспекти цієї проблеми. Це дозволить забезпечити більш ефективний захист прав людини в умовах воєнного стану.

Повнота викладу результатів досліджень в опублікованих працях. Результати проведених досліджень вичерпно представлені в публікаціях дисертанта. Структура дисертаційної роботи включає в себе вступ, три розділи (кожен з трьома підрозділами), висновки, список використаних джерел і додатки, відповідно до вимог Міністерства освіти і науки України. Вступ

дослідження відповідає традиційним вимогам та структурі, визначеним нормативними документами.

Апробація отриманих результатів дисертації відбулась відповідно до встановлених Міністерством освіти і науки України вимог. Висновки, узагальнення та пропозиції, отримані в ході дослідження, обговорювалися на засіданні кафедри конституційного права України Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого. Заключні положення дисертаційної роботи висвітлені у наукових публікаціях автора та виступах на науково-практичних конференціях. Ключові висновки дослідження включені та опубліковані у 11 наукових публікаціях, серед яких 4 статті у фахових виданнях із юридичних наук, а також 7 доповідей на науково-практичних конференціях.

Змістовне наповнення, перелік та кількість публікацій, апробація результатів дисертації відповідають встановленим вимогам п. 8 Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України № 44 від 12.01.2022 р.

Дискусійні положення та зауваження до дисертації. Робота містить деякі дискусійні питання, врахування яких би підвищило наукову цінність роботи.

По-перше, об'єктом дослідження є конституційні права і свободи людини та громадянина. У зв'язку з цим метою та завданням дослідження було вказано встановлення походження причин та історико-правових основ обмеження державою конституційних прав і свобод особи внаслідок збройної агресії. Тому у підрозділі 1.1 дослідження дисертантом проаналізовані правові режими воєнного стану, надзвичайного стану та надзвичайної екологічної ситуації. Водночас виникло питання, за яким принципом відбиралися саме ці надзвичайні правові режими? У свою чергу, цікаво було б дізнатися думку дисертанта, щодо правового режиму на тимчасово окупованій території та про тимчасові заходи на період проведення антитерористичної операції, а також

щодо особливостей забезпечення прав і свобод громадян на території, де введено відповідні режими.

По-друге, у підрозділі 2.3 дисертації «Механізм захисту постраждалих від війни» розглядається проблема відшкодування за зруйноване майно юридичних осіб. Зокрема, на стор. 121, дисертант приводить приклад поданого до ЄСПЛ позову Групи Метінвест проти Росії. Проте, потребує додаткового обґрунтування під час захисту, як саме порушення майнових прав Групи Метінвест через руйнування комбінатів «Азовсталь» та ММК імені Ілліча Росією, починаючи з 24 лютого 2022 року, відповідає вимогам статті 1 Першого Протоколу до Європейської конвенції з прав людини. Автору було б доцільно дослідити та оцінити юридичні аргументи, що висувуються у позові Групи Метінвест.

По-третє, у дисертації відображено проведений аналіз значного базису актуального воєнного законодавства, на підставі чого автором зроблено низку висновків та сформульовано пропозиції щодо удосконалення законодавчої бази. Так, на стор. 193 дисертації автор робить висновок, що «Нинішня ситуація свідчить про те, що законодавство не відповідає реаліям повномасштабної війни, викриваючи колізії та прогалини в управлінській діяльності всіх структур – від Президента України та Верховної Ради України до Кабінету Міністрів України та органів місцевого самоврядування. Внаслідок цього при розробці та застосуванні як воєнного, так і цивільного законодавства органи влади часто порушують права людини. Однак, як відзначалось раніше, війна не може бути виправданням для зниження якості законів, управління країною та виконання позитивних зобов'язань держави перед людиною». Наведена авторська позиція потребує додаткового обґрунтування під час захисту.

Практичне значення результатів дослідження. Практичне значення цього дослідження виявляється у потенційній можливості покращення механізму забезпечення конституційних прав людини в Україні. Розроблені в межах дисертації рекомендації мають потенціал слугувати основою для внесення змін та доповнень до Конституції України та інших законів країни з метою вдосконалення системи захисту прав громадян під час воєнного стану.

Зокрема, дисертація може стати значущим джерелом рекомендацій для законодавчих органів, спрямованих на удосконалення конституційних норм, які регулюють умови воєнного стану та захист прав людини під час конфлікту. Використання наукових висновків дисертації може сприяти формуванню більш ефективних та сучасних правових механізмів, забезпечуючи високий рівень прав та свобод громадян в умовах воєнного стану.

Загальний висновок щодо дисертаційного дослідження. За актуальністю, ступенем наукової новизни, обґрунтованістю висновків, науковою та практичною цінністю здобутих результатів дисертація Давиденка Пилипа Олександровича «Механізм забезпечення конституційних прав людини в умовах воєнного стану», подана на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право» відповідає вимогам Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44.

За результатами публічного захисту здобувач наукового ступеня Давиденко Пилип Олександрович заслуговує на присудження йому наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право».

РЕЦЕНЗЕНТ:

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри конституційного права України
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого

Віталій КОБТУН

Підпис	<i>Кобтуна В.</i>
свідчую	<i>[Signature]</i>
Нач.ВК	<i>[Signature]</i>
	<i>24. 01 2024</i> р.